

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD

Inger Bjørn Svendsen:

Vort yngste museum på Kolstrupgård

H. V. Gregersen:

En åbenråsk magistratudtalelse fra
jødeemancipationens tid

Aug. F. Schmidt:

Fra Gasse og Spandet

Jens Lampe:

Peter Andreassen

Ernst Christensen:

Om de Tandslet bønders genvordigheder

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Lærer Chr. Stenz adresse er: Sandved 5, Åbenrå

Vort yngste museum på Kolstrupgård

Af Inger Bjørn Svensson

Når byen vokser ud mod det åbne land, hænder det, at villakvartererne indkredser en gammel gård, der før lå frit. Markerne bliver udstykket i småparceller, bygningerne får gadenummer på den nye villavej, og før eller senere må både den gamle bondehave, den rummelige gårdsplads og de umoderne bygninger, der kræver dyre vedligeholdelsespenge, lide samme skæbne som markerne. Gården forsvinder – højest minder et gadenavn om dens eksistens i fordums tid.

Men det sker, at det gamle bliver bevaret. På Lille Kolstrupgård i Aabenraas nordvestlige udkant er gårdejer Jacob Michelsens datter, Anne Helene Michelsen, ganske stille gået i gang med at indrette et museum på slægtsgården. Da hun åbnede den 1. juni i år, var tanken nærmest at skabe et lokalmuseum for den lille landsby Kolstrup eller måske for Aabenraa, men i de forløbne måneder har der været så stor interesse for landets yngste, lille museum, at resultatet snarere bliver en slags egnsmuseum i videre forstand.

Der bliver lagt mange planer i de små, lavloftede stuer, og de går helt ud i haven, hvor indretningen af en rigtig gammeldags urtehave står på ønskesedlen – i prydhaven vil den hundredårige rose fra oldemors tid komme til at danne det naturlige midtpunkt. Inden døre har alt gammelt foreløbig interesse, men ser man på udbyttet af de første anstrengelser, er der ingen tvivl om, at her først og fremmest bliver et museum for dagligt husgeråd. Vore bedstemødres og oldemødres arbejdsredskaber var hensigtsmæssige og samtidig smukt forarbejdede, og selv om vore dages brugskunst kan være både raffineret og arkitektformgivet, står den i hvert tilfælde tilbage for det gamle på eet punkt: Den er ikke individuel.

Anne-Helene Michelsen, hvis borgerlige erhverv er noget så moderne som fysioterapeut, bor selv i sit museum, hvilket ikke må misforstås derhen, at hun til daglig spiser af sin oldemors meget smukke tintallerkener eller sover i en alt for kort alkove; det bageste værelse er indrettet med mindre interessante, men nok så praktiske møbler. Alligevel er museumsstuerne ikke helt ubeboede. På den store væv fremstiller husets herskerinde kludetæpper, der både er praktiske og kønne, både moderne og gammeldags – resultaterne

skal lægges på de brede, hvidskurede gulvplanker – og ude i køkkenet bluser en lystig brændeild i en ret ny ovn.

– Ja, det er kedeligt nok, siger hun. Indtil videre må jeg klare mig med denne ovn, for det gamle komfur er blevet revet ned, og nu leder jeg efter en erstatning. Endnu kan man se mærkerne efter det nedrevne og emhætten, så det skal nok lykkes at få lavet noget rigtigt her.

– Hvordan finder man på at lave sit eget museum?

– Den første betingelse er vist, at man har arvet samlelysten, mon ikke? Begyndelsen til det hele var en gammel egespand med messingringe eller messingbånd om, som jeg fandt oppe på loftet for – jeg tror femten år siden; der var spor af den røde og grønne maling, den havde været malet med, og jeg tænkte, at det var dog fantastisk, at de havde så kønne ting i køkkenet i gamle dage. Da jeg så begyndte her, fik jeg jo også den frem, men jeg vidste ikke, hvad den havde været brugt til – ikke før der en dag kom en gammel, sydslesvigsk kone, som udbød: Der har vi jo kålstampen. Den var blevet brugt til at hakke grønlangkål i, og spanden stod på gulvet, mens man hakkede med en s-formet kniv på et langt skaft. Er det ikke fikst fundet på? Det er en helt rigtig arbejdsstilling med hensigtsmæssige bevægelser. Ved De, at den grønkål, der går gennem kødmaskinen, kaldes kortkål? Den gammeldags, grofthakkede långkål er meget sundere – der er stor forskel på smagen, mere smag i langkålen, mere at tygge på; den skal ikke stuves, man putter kålen ned i kogevandet fra det røgede flæsk, og så skal der fløde, salt, peber og muskat i, og endelig ikke sukker.

Men det, der rigtig fik mig i gang, forsætter hun, var en gammel kiste, jeg fandt på loftet sidste sommer. Jeg spekulerede på, hvor gammel den var og bad magister Schoubye fra Tønder om at se på den. Den var meget gammel og meget sort, og han stod og kiggede så længe på den, at jeg blev helt bange for, at kisten slet ikke var noget. Så sagde han, at det var altså et fund – der var kun meget få af den slags kister. Den er et museumsstykke, men der er det med museer, at de har så mange kister. Så kom tanken om, at kisten, der er omtrent 300 år, skulle have lov til at blive stående i de naturlige omgivelser. På det tidspunkt var jeg så heldig at få bolignævnets tilladelse til at flytte ind, og så kunne jeg begynde på at få det hele sat op.

Skurede gulve er de sundeste

– De væver selv?

– Ja, jeg er slet ikke særlig dygtig, men det morer mig. Min bror i Somersted har sendt mig væven, der er lige så gammel som kisten.

Hun svinger sig behændigt ind på den smalle, skråtstillede bæk: Se, det har især moret mig at konstatere, hvor god en arbejdsstilling, væveren har. Denne stilling mellem at sidde og stå giver kraft i benene, når man skifter,

*Et hjørne af køkkenet;
tintallerknerne er fra 1742*

og hvile, når man ikke bruger benene. Bommen er rigtigt hængt op og så tung, at den slår ved egen kraft – den konstruktion misunder være ved moderne væve mig.

– Det skulle da ikke være så vanskeligt at gøre efter i dag.

– Nej, men man gør det åbenbart ikke. Disse forkerte arbejdsstillinger ødelægger så meget. Nu de bonede gulve, som er husmødrenes stolthed, giver mig mange patienter med ødelagte skuldre.

– Et skuret gulv er da ikke lettere at holde.

– Jo, det tror jeg næsten. Gulvene her skures to gange årlig med sæbe, og bliver ellers plejet med koldt vand en gang om ugen; de bliver ikke strøet med sand, som recepten egentlig lyder på, men de ser da meget pæne ud.

Det er ubestridelig rigtigt. Det hvide gulv ser godt ud, virker ligesom mere levende end gulve med fernis og højglanslak.

Den hævede forlovelse

På bordet ved siden af væven ligger en tot uld og forskellige redskaber, der er blevet brugt ved uldens behandling – rokken står parat på gulvet ved siden af, men spinde indlader Anne-Helene Michelsen sig dog ikke på. Der er et par garnvinder og adskillige vindepinde. Mærkeligt, at de er gået af brug, kommenterer hun. Det er da så snildt, når man strikker et garnnøgle op indefra – så triller det ikke ustandselig rundt.

Et hjørne af køkkenet er reserveret storvasken, og den besøgende bliver i

den forbindelse belært om, at man forud brugte bøgetræsaskelud i stedet for selvvirkende vaskepulver. De blåfarvede blågarnslagner var for grove til håndbehandling, så luden blev banket ind i vasketøjet med et klaptræ eller slåbrædt. Når man får at vide, at det var for koldt at vaske om vinteren, forstår man bedre nødvendigheden af de store udstyr med tolv eller fireogtyve af hvert. Årets første vask, den store forårsvask i marts måned, var virkelig en storvask.

På væggen hænger valkebrædtet, hvor uldtøjet ved ihærdige anstrengelser blev gjort dejligt filtet og varmt, og ved siden af et manglebrædt, som hun kalder »Den hævede forlovelse«: Jeg tror virkelig, at der er noget galt ved det manglebrædt. Ellers er de altid så fint udstyret, fordi det var en almindelig kærestegave, men se dette her – ikke een udskæring.

Jydepotter er stærke

På gulvet står et par jydepotter, og løfter man forsøgsvis på den ene for at prøve vægten, flyver den i vejret, så let er den.

– De rigtige jydepotter vejer næsten intet; de kom fra Vardekanten, og de er så stærke, at handelsmanden, der kørte rundt og solgte dem, smed dem hen ad gulvet for at vise, hvor robuste de var. Jeg tør nu ikke smide med disse her. De er blevet brugt til at sætte plukkefinke i, en slags rullepølse lavet af kallun og fyldt med hakket småkød og krydderier, og er den godt smeltet til i jydepotten, kan den holde sig længe. Når pølsen skal spises, skæ-

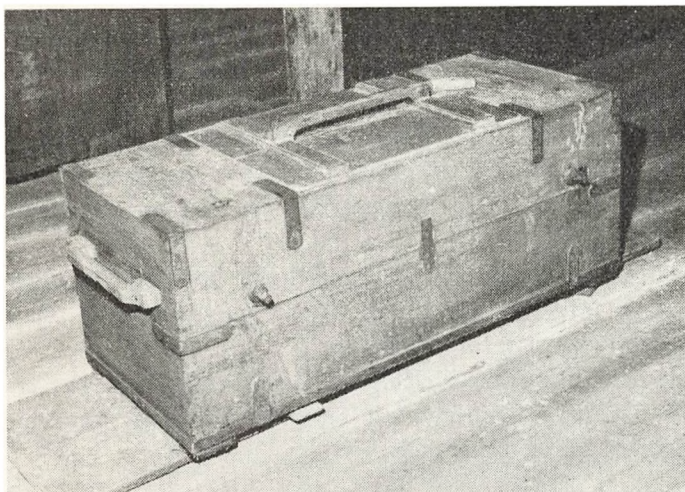

Vindepindene, som Anne-Helene Michelsen står med en af, er så praktiske, at de aldrig burde være gået af mode

res den i skiver og steges. Det er det samme med rødkål, den holder sig fantastisk i en jydepotte; en gammel dame fortalte mig, at hendes mor brugte den metode.

– Og se her, fortsætter hun og trækker et lidt omstændeligt apparat frem, her er en rigtig sennepskværn med små møllestene – jeg har prøvet at male sennep til min nytårstorsk på den.

Overrasker jydepotterne ved deres lethed, forbavser de meget smukke

Gammel svingkærne fra Als. Den blev hængt op i kæder lige ved komfuret, så det var let for konen at holde kærnen i en svingende bevægelse.

tintallerkner, som det gamle, hvidskurede fyrretræs bord er dækket med, ved deres store tyngde.

– Tallerknerne bærer årstallet 1742 og er mærket med et »B«; de stammer fra Østergård i Frørup. Derfra tog min oldemor både dem og tinterrinen med, da hun i 1847 blev gift med min oldefar. Jeg ved ikke, hvad »B«-mærket betyder, men det skal jeg have undersøgt.

For en ordens skyld bliver en tallerken vejet på en lidt forhistorisk vægt med nogle særdeles ujusterede lodder og anslås til halvandet pund stykket – det har været tungt for oldemor, når hun skulle bære en stabel tintallerkner hen til bordet.

En praktisk smørkærne

Oppe på loftsbjælken sidder to beslag: Hvad skal de gøre godt for?

– Det kunne jeg heller ikke regne ud, men en dag kom to mænd fra Als, og den ene udbrød: »Nej, se der er krogene«. »Hvad er de til?«, spurgte jeg,

og så forklarede han, at krogene var beregnet til at hænge kærnen op i. »Den skal da stå,« svarede jeg, men nej, den gyngede, og det var fidusen. »Den har du stående på loftet,« sagde han så pludselig til den anden. »Har jeg den stående,« sagde den anden ligeså forbavset. Og så fik jeg løfte om hans kærne, og den blev virkelig sendt senere.

Efter at have demonstreret, hvor let smørkærnen kunne nås, når man stod ved komfuret, så den uden besvær kunne holdes i en jævnt gyngende bevægelse, og have afvist muligheden af, at vuggen også har været tilkoblet den gyngende kærne, foreslår frk. Michelsen et besøg hos kærnen oppe på loftet. Her står den meterlange trækiste – den har kunnet rumme godt et par hundrede liter, eller pottes har det nok været – fløde i selskab med den 300-årige kiste, der er dømt til at blive på loftet, fordi trappen er bygget om, siden den kom herop. Her står også en kæmpekiste, en »Bing«, hvor man opbevarede røgede skinker og pølser i hakkelse, dejgtrug og andre bageredskaber og begyndelsen til en opstilling, der skal have navnet »Hørrens vej«.

Rundt om på gulvet er der malet små hvide kors, og den nysgerrige besøgende prøver forgæves at regne ud, hvilke museumsformål, de kan tjene. Men man kan også være for snedig.

– Nå, de der, siger Anne-Helene Michelsen beredvilligt. Det er kun små kors, jeg har malet, så mureren kan se, hvor det regner igennem, når han engang kommer for at ordne taget.

En åbenråsk magistratudtalelse fra jødeemancipationens tid

Af H. V. Gregersen

I ny og næ indeholder vore arkivalier også oplysninger om jødernes liv på vore breddegrader. Til alle tider har der kun været få af dem her, og deres stilling har i længst forsvundne tider været alt andet end misundelsesværdig. Uden rettigheder og prisgivet folks forgodtbefindende har de måttet søge deres udkomme som omvandrende kræmmere. Først under merkantilismen skete der i nogen grad en ændring i dette forhold, idet adskillige fyrster og statsmænd indså det jødiske elements betydning for handelslivet. Af hensyn til den økonomiske fordel udvist der derfor i løbet af det 17. århundrede en for den tid sjælden religiøs tolerance, der

medførte, at jøderne fik fristeder inden for både den kongelige og hertugelige del af hertugdømmerne, i Altona, Wandsbek, Frederiksstad, Glückstadt og Rendsborg.

Oplysningstiden i slutningen af det 18. århundrede bragte blandt meget andet nyt også kravet om jødernes emancipation gennem tildeling af almindelige borgerlige rettigheder med lighed for loven. Den tyske digter Lessings drama »Nathan der Weise« fra 1779 havde i vide kredse beredt jordbunden for denne indstilling, og med reformtiden efter kronprins Frederiks overtagelse af regeringens førelse i 1784 var der også givet fri bane for jødeemancipationen herhjemme.¹⁾ En række love og forordninger forbedrede fra år til år deres stilling, og med anordningen af 29. marts 1814 kan man sige, at jøderne havde fået alle borgerlige rettigheder. Den nævnte anordning gjaldt imidlertid *ikke* i hertugdømmerne, hvor jøderne stadig skulle have myndighedernes tilladelse til at nedsætte sig i byerne for at drive et borgerligt erhverv. Grundloven af 5. juni 1849 skabte ingen ændring heri, da den heller ikke havde gyldighed syd for Kongeåen, og det var først med en kundgørelse af 8. februar 1854, at jøderne fik fuld politisk ligestilling i hertugdømmet Slesvig.

Allerede i 1803 havde Tyske Kancelli på kronprinsens foranledning gjort anstalter til at forbedre jødernes stilling i hertugdømmerne, men sagen var blevet henlagt, da de lokale myndigheder viste sig højst uvillige til at gå ind på planen. I 1805 fik Aabenraa imidlertid i justitsråd *Bendix Schow* en borgmester, der var grebet af tidens oplysningstanker. At dette også gjaldt med hensyn til jødernes retlige stilling, fik han lejlighed til at levere bevis for, da jøden *Alexander Marcus* fra Fredericia i 1811 søgte om tilladelse til at drive næring i Aabenraa²⁾. Ansøgningen blev imødekommet på den betingelse, at Alexander Marcus erhvervede en ejendom til en værdi af mindst 1500 rigsdaler (efter statsbankerotten det samme som 2400 rigsbankdaler). Han købte sig huset i Aabenraas 1. kvarter nr. 42³⁾ for 2500 rdl. (5160 rbd.) og foretog i løbet af årene ombygning for ialt 4000 rbd.

Disse oplysninger fremkom i anledning af, at Alexander Marcus' enke *Sara Moses* efter mandens død i 1830 søgte om tilladelse til at føre forretningen videre, indtil en umyndig søn kunne overtage den. En række mindre erhvervsdrivende i Aabenraa havde indsendt en kraftig protest imod en fornyelse af den afdødes koncession, men magistraten under ledelse af borgmester Bendix Schow afviste klagen i bestemte vendinger. Den skyldtes udelukkende brødnid, hed det. Marcus havde vist sig som en meget dygtig mand, der havde evnet at ofre mange penge på sin ejendom. Som manufakturhandler havde han ikke tjent pengene i Aabenraa alene, men også besøgt alle betydelige årsmarkeder og havde derved ydet sit bidrag til

fremme af handelslivet i hertugdømmerne. At hans virke ikke havde været til skade, leverede de store toldregninger, som han gennem årene havde betalt, beviset for. Ingen kristne købmænd kom op på siden af ham, så stor havde hans omsætning været.

Ingen i Aabenraa kunne med rette hævde, at de havde lidt afbræk i deres handel som følge af Alexander Marcus' virke. Han havde tværtimod forsynet de mindre købmænd med varer, og takket være hans initiativ havde de større forretningsmænd været tvungne til at holde velassorterede varelagre til gavn for det købende publikum. Heller ingen af Aabenraas større og mere ansete købmænd – *A. M. Hartmeyer*, *K. D. Detlefsen*, *M. H. Lüders* og *H. Paulsen* nævnes specielt – havde derfor underskrevet klagen. Om ikke for andet, så måtte magistraten af rent skattemæssige grunde ønske, at Marcus' forretning blev drevet videre.

Enkens hus var ofte tilholdssted for trosfæller, havde de klagende blandt andet hævdet. Men forholdet var ganske simpelt det, forklarede magistraten, at jøderne benyttede tidsrummet mellem påske og mikkelsdag, da der hengik flere uger mellem Flensborg og Haderslev marked, til at fejre deres egen påske og løvsalsfesten. De samledes da i Aabenraa, der var den billigste og fiskerigeste by, men det var noget, som det mindrebemidlede borgerskab kun kunne drage nytte af, idet mange logerede hos dem, og det var ikke til gæne for andres købmandsskab, da jødernes varer toldforsegledes, og festerne desuden forbød dem at drive handel. At de huserede med deres kramvarer ude på landet uden for de normale markedstider, var ikke et specielt aabenraask klagemål, og det havde i hvert fald ikke noget at gøre med deres ophold i Aabenraa.

Såvidt magistratens udtalelse, der må ses som et udtryk for de tanker om humanitet og tolerance, som hører til de bedste fra oplysningstiden. At Bendix Schow som et barn af denne tid har været den ledende ved udformningen af svaret, er der næppe grund til at tvivle om, men hos hans kolleger i magistraten har skipperbyens traditioner om borgersind og et vidsyn som følge af samkvem med mange andre folkeslag sikkert virket i samme retning.⁴⁾

HENVISNINGER:

- 1) Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering I, s. 27–28.
- 2) RA. TKIA. D 60 IV.
- 3) Ifølge velvillig meddelelse fra Landsarkivar Gribsvad drejer det sig om Storegade 27, der nu ejes af læge Callsen.
- 4) Om jødernes stilling i Tønder og Haderslev har hhv. Ludwig Andresen og Th. O. Achelis berettet i *Heimatblätter aus Nordschleswig* 1940, s. 39–42, og 1943, s. 117–118. Stændernes drøftelse af jødernes stilling i Hans Jensen: *De danske Stænderforsamlings Historie 1830–1848*, I–II.

Fra Gasse og Spandet

Litterære oplysninger om Nis J. K. Thornum

Af Aug. F. Schmidt

I 1952 udsendte forfatteren, lektor *Niels Jeppesen*, Viborg, første del af sine erindringer, der bærer titlen: »Barndommens billedbog«. I denne fængslende bog får man mangt og meget at vide om Jeppesens slægt, forældre og barndom, og man bliver herved erindret om, at han i 1919 udsendte en digtsamling: »Slesvigs sønner«, en række fast formede billeder af landskabet og fortællinger om det sønderjyske folks kamp under fremmedherredømmet. I »Slesvigs sønner« er også digtet om Niels Jeppesens bedstefader, der fortæller sin dattersøn om slægtens kamp for fædrenes jord, hvilket henviser til digterens egne forhold og oplevelser.

Niels Jeppesens moder: *Ane Eline Marie Kjær* var fra *Spandet*, hvor hun blev født 1856 som den næstældste af en stor børneflokk, hvoraf halvdelen døde som små, tre piger i samme uge af difteritis, og en lille dreng, der havde med sin rive på marken udenfor gården, druknede i et vandhul dér. Eline Kjærs forældre var Niels Andersen Kjær og hustru Margrethe Katrine Majland. Faderen var en lille forslidt bonde, der havde brudt og opdyrket heden, der grænsede ud til den milevide marsk, hvis flade fenner helt ud til Vesterhavet gav græsning til heste, køer og stude hele den lange sommer. Margrethe Majland var kniplerske, inden hun blev gift. Hun havde en broder, der gik til Hamborg og oplevede eventyret at blive indehaver af den største kreaturkommissionsforretning med stor eksport til England. I Hamborg traf senere hos den rige kreaturkommissionær Eline Kjær den unge nørrejde *Anders Jeppesen*, med hvem hun i 1877 blev gift.

I Eline Kjærs hjem i *Spandet* var der ikke megen religiøsitet, men en stærkt nationalfølelse. Niels Kjær var mellem de bønder, der, ligesom i 1848, ville ud at standse tyskerne i 1864, men blev forhindret heri af regeringen.

Der var i hjemmet en ret stor bogsamling, deriblandt værker af A. D. Jørgensen. Desuden fandtes nogle små skolebøger og salmehefter af Niels Andersen Kjærs slægtning, lærer *Nis Jensen Kristiansen Thornum*, der var lærer i *Gasse* i en årrække. Niels J. K. Thornum var født i *Thornum* (Lintrup sogn) den 20. april 1796, hvor faderen, der døde 76 år 26. marts 1847, var husmand og daglønner. Moderen døde 31. januar 1848 i sit 85. år.

Nis Thornum, der fik navn efter sin fødeby, besøgte Thornum skole om vinteren, medens han om sommeren måtte tjene for sit brød, indtil han i november 1812 antoges som skolelærer i *Åtte* by (Føvling sogn) nord for Kongeåen. Her underviste han i fire vintre og blev så i september 1816 optaget på Borris seminarium øst for Ringkøbing. Herfra afgik han med eksamen 26. september 1818 med bedste karakter. Han var derefter beskæftiget flere steder som huslærer, således hos præsten S. Hoff i Marienborg præstegård (ved Hadsund) fra 1. maj 1819; derefter var han lærer i 6½ år i *Brendstrup* ved Rødding, hvorefter han i 1825 kom til *Gasse* (Skærbæk sogn). Her virkede den fromme og flittige lærer i 30 år, til sin pludselige og uhyggelige død den 22. september 1856. Tegn står mod tegn. Noget tyder på, at Nis Thornum havde begået selvmord, men andet synes at vise, at en forbrydelse havde fundet sted. Sagen blev aldrig opklaret. *Niels Jeppesen* har i sin bog: »N. J. K. Thornums liv og skrifter« (1925), s. 21–24 fremdraget, hvad der kan findes om Thornums død, og det kunne godt se ud til, at han kunne være blevet myrdet. I folkeoverleveringen i egnen synes man dog at være af den formening, at Thornum begik selvmord. P. Timmermann, Skærbæk, fortalte til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen o. 1903, at lærer Thornum havde købt et stykke land, men så kom han i tanker om, at det var for dyrt, og ville have handelen til at gå tilbage. Han sendte endogså bud hen til manden, han havde handlet med, men denne ville ikke ændre ved det foretagne, og i sin fortvivelse gik Thornum så hen og hængte sig. Så gik han igen, og de så ham ved nattetid komme med høj hat på, som han plejede, når han gik ad vejen fra kirkegården og den halve mils vej, der var til Gasse.¹

Folk, der ikke døde på fredelig vis, gik hyppigt igen ifølge den gamle folketro, og det gjorde så også Nis Thornum.

I sin roman: »Pilatussønnen« (1931) behandler Niels Jeppesen i digterisk udformning motivet: et uopklaret, voldsomt dødsfald. Digteren har her tænkt på sin gamle slægtning, hvis død gjorde et dybt indtryk i Gasse-egnen.

Når Nis Thornums liv og gerning stadig har interesse, er det, fordi han var en flittig *salmedigter* og *skribent*. Han er forfatter til over 800 salmer, af hvilke Niels Jeppesen har udgivet et udvalg i sin bog fra 1925 om den Gasse skolelærer. Der er dog ingen af Thornums religiøse digte kommet med i »Den danske Salmebog« (1953). Muligvis egner hans salmer sig ikke så godt til brug som menighedssang, men adskillige af dem er i hvert fald smukke og værdifulde kristelige læsestykker, der vidner om gammeldags fromhed, ligesom det vemodige præg, der særtegner adskillige af den gamle landsbylærers vers, gør dem ganske indtagende.

Også adskillige arbejder på prosa har Thornum skrevet, heriblandt en hel del af pædagogisk indhold. Hans forfatterskab er temmelig stort, og man undrer sig over, hvorledes han kunne få sine arbejder frem, men det lyk-

kedes altså for ham, og da Nis Thornum ansås for velhavende, hvad han vist også var, har han uden tvivl haft indtægt på sit forfatterskab.²

Efter Nis Thornums død blev hans efterladenskaber solgt på Niels Kjærs gård i Spandet, men hans papirer og digte m. v. blev tilbage. De kom så til at gøre gavn, da Niels Jeppesen, Viborg, skrev bogen om Nis Thornum, der aldrig blev omtalt i familien, fordi man mente, han i religiøs sindsforvirring havde berøvet sig selv livet.

Men hvad underligt kan man ikke komme til at opleve! I vinteren 1948 fremsagde den bedagede gårdejer *Chr. Thygesen*, Skovbjerg pr. Brørup, følgende vers for mig:

»Og har jeg digtet denne Sinde,
jeg skrev saa kjønt om Petersminde.
Rim Thornum udi Gasse,
han sang vist bare Skjellebasse.«

Dette gådefulde vers angaves at være blevet digtet af gdr. *Chr. Bennedsen*, Stenvanggård ved Brørup i 1878. Da var der folketingsvalg. Niels Jørum Termansen faldt ved valget, og i hans sted valgte kredsen til folketingsmand gdr. *L. J. Schelde*, Ferup ved Kolding. Navnet Schelde benyttede den spotske Bennedsen på sin måde, idet han lod det betyde (*Skjelle(basse)*), den jyske benævnelse på insektet *skarnbasse*. Petersminde var et hus ved Brørup kirke. Der var nogen strid om dette hus, og i denne tog Bennedsen livlig del. Han var en kværlant og drillede efter evne *H. F. Feilberg* i den tid (1869–76), da han var præst i Brørup.

Chr. Bennedsen, der var fra Lundtofte, som ligger i samme sogn (Føvling) som Åtte, hvor Thornum, som nævnt, var lærer i sin ungdom, har antagelig kendt til Thornum, hvis digte og skrifter han kan have læst af, da de i afvigte århundrede var ret udbredte, og denne viden om Thornum som digter, kan have ledet Bennedsen til, vel af rimnød, at indflette i sit vers: »Rim Thornum udi Gasse«; thi på anden måde kan man ikke ret vel forstå, hvorfor den gamle lærer og skribent skulle med i et vers, der nok har haft til hovedopgave at drille *L. J. Schelde*, som den stærkt konservative Bennedsen vel sagtens ikke har kunnet lide.

Det var ganske mærkeligt under en samtale på Skovbjerg nord for Brørup i 1948 at blive mindet om den gamle Gasse-lærer, da et tilfældigt husket vers fra 1878 blev fremsagt af den lokalhistorisk interesserede gårdejer *Chr. Thygesen* (1869–1955).

Christen Bennedsen giftede sig 30. juli 1851 ind på Stenvanggård ved Brørup. Han ejede denne gård til 11. juni 1882, da han overdrog den til sin

svigersøn, *Søren Moltesen*, der var født 13. august 1859 i *Råbøde* syd for Ribe. Han blev 1877 udvist af Sønderjylland og blev 25. maj 1882 gift med Johanne Bennedsen (1857–1902), hvorefter han overtog stensvanggård.³ En broder til Søren Moltesen var kirkehistorikeren og politikeren, dr. phil. *Laust Moltesen* (1865–1950).⁴

De foran meddelte oplysninger er at betragte som et supplement til litteraturen om den gamle skolemester og digter, idet adskilligt af det meddelte ikke findes i Niels Jeppesens nyttige bog om Nis Thornum, der indtager sin særlige plads i rækken af fordums sønderjyske folkeskribenter. Det var nyttigt og rigtigt, at Niels Jeppesen udarbejdede sit skrift om den tidligere lærer i Gasse; thi herved ydede han et nødvendigt bidrag til den sønderjyske litteraturhistorie, hvad man her gerne vil henlede opmærksomheden på, samtidig med at man erindrer om, at Niels Jeppesens moder, Eline Kjær (1856–1938) var fra Spandet.⁵ Den sønderjyske slægtstilknytning er, som alt antydet, baggrunden for Jeppesens digtsamling: »Slesvigs sønner«, hvorefter litteraturkritikeren *Niels Møller* (der har digtet en sønderjysk slag-sang: »Der er vel dag til suk og gråd«) skrev ved dens fremkomst i 1919: »Digtsamlingen har ærlighedens styrke og en stille glød. Der er skrevet mange vers om Sønderjylland i de sidste år, men næppe mere vederhæftige end disse. Forfatteren har haft sit barndomshjem nede ved grænsen (Kongegårdsgrænsen) og slægtninge syd for den; han har da kunnet øse af sine dybeste minder og af meddelelser fra frænder og kendinge, når han fortæller om det tyske tvangsstyre eller om sønderjydernes lidelser i den fremmede krig; han råber ikke op, tonen er stilfærdig, men den er ægte.« – Højest når Niels Jeppesen i sine sønderjyske digte, hvor han vemodigt og gribende fortæller om dem, der blev ude på slagmarkerne. Et lille digt som »En af de mange« er et mesterværk i form og indhold. Det rører endnu vore hjerter, selv om vi har den gamle krig på nogle årtiers afstand.

NOTER

1. Evald Tang Kristensen: *Danske Sagn*, Ny Række IV (1932), nr. 615.
2. En fortegnelse over Nis Thornums forfatterskab findes i Th. H. Erslews »Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark« III (1853), s. 365. Samme værks supplementsbind III (1868), s. 410–12. Thornums pjeces om det tredobbelte mord i Øster Gasse natten mellem 11. og 12. marts 1847 har Nicolai Svendsen givet oplysninger om i *Sønderjysk Månedsskrift I* (1924), s. 177–181. Om dette mord se også E. Tang Kristensen: *Danske Sagn*, Ny Række IV, nr. 759, 803.
3. Om Chr. Bennedsen, Søren Moltensen, H. F. Feilberg, Chr. Thygesen, Petersminde m. v. findes nærmere oplysninger i min bog: »Brørup Sogns Historie« (1949), se registrene i dette arbejde, der iøvrigt indeholder adskilligt af sønderjysk interesse.
4. Jfr. min afhandling: »Fra det finske Hjørne« (*Venstres Maanedssblad* 1955, 205–209). *Hejmdal* 22. 12. 1952.
5. Se nærmere herom Niels Jeppesen: »Barndommens billedbog« (1952), s. 15–19.

PETER ANDREASSEN

Lærer og litterat – Lærling af Grundtvig

Af Jens Lampe

Kort efter at Grundtvig var blevet udnævnt til præst ved Vartov (1839), fik han en dag besøg af en ung lærer, høj og rank, med brunt hår og blå, levende øjne. Han hed *Peter Rasmussen Andreassen*, var sønderjyde af fødsel, men da huslærer i Tvedestrand på Sørlandet i Norge. Den vågne lærer var blevet stærkt optaget af Grundtvigs digtning og var nys ankommet med sejlskib til København for at få et glimt af den store skjald og vækker, og selv om han endnu ikke var helt fortrolig med Grundtvigs syn på det danske og det kristelige, kendte han dog så meget til Grundtvigs digtning og forkyndelse, at han gerne ville høre ham prædike i Vartov den følgende søndag. Men præsten, der stod på prædikestolen, svarede imidlertid så lidt til Andreassens forestilling om høvdingen, at han måtte spørge, da han kom ud: Var det virkelig Grundtvig? – Nej, Grundtvig var bortrejst, til Syd-sjælland!

Næste søndag tvivlede Andreassen derimod ikke, og mandag formiddag går han ud til Grundtvig, som da boede på 3. sal i et hus ude på Kristianshavn i nærheden af Frederikskirken. Han ringer på, og G. kommer selv ud i skjortæærmer. »Jeg takker for prædikenen igår!« siger Andreassen. – »Nå, så De var i kirken – vær så god!« Så kom de ind i et langagtigt værelse, hvorfra man kunne se i det mindste noget af vandet, og hvor der stod en skrivepult, ved hvilken G. stående havde skrevet så mangt et blad. Hans sønner sad i bluser ved et bord med Peder Syvs kæmpeviser foran sig. G. siger: »Der ser De mine svende – nu kan I gå, karle,« og han var så munter, venlig og hyggelig mod den unge mand, at han blev der temmelig længe. Imidlertid kommer der en meget tyk provst ind (Pavels fra Sandefjord), med hilsen til G. fra Thorvaldsen, som holdt til på Nysø herregård ved Præstø. Grundtvig vekslede nogle ord med ham og siger så: »Vil provsten være så god at komme igen og spise middag?« Den tykke provst undskyldte sig og gik. »Det var nok en madmand, det,« sagde G., – »ja, Dem ber jeg ikke komme her til middag, men vil De ikke være så god at komme her i morgen aften, så går vi sammen i Danske Samfund.« Andreassen kom naturligvis igen og var blevet så fortrolig med G., at han viste ham en del jule-

sange, han havde skrevet, som G. nok beholdt fra det første besøg, og som han syntes ganske godt om, men bemærkede om én, at den var »for polemisk«. Der blev drukket the, og Andreassen så også hans datter Meta i den røde kjole. »I »Danske Samfund« var Oehlenschläger også den aften, og G. forestillede Andreassen for ham. Næste dag gik A. op til »digterkongen«, men fandt ham mere stiv at komme til end den anden stormand. Grundtvig talte ikke den aften i »Danske Samfund«, men, efter beskrivelsen, rimeligvis den senere biskop P. C. Kierkegaard, en broder til filosoffen.

Da Andreassen byder farvel, siger Grundtvig: »Søfolk rider nu ikke altid den dag, de sadler, dersom De bliver længere hernede, må De være så god at besøge mig igen.« I huset forærede G. ham sine »Prøver af den Gammel-Danske Rim-Krønike« i omarbejdet skikkelse, hvori han også fik hans håndskrift i ordene: »Til Hr. Andreassen fra Forfatt.«

Peter Andreassen rejste igen til Norge og blev siden en trofast lærling af Grundtvig, både i kirkelig henseende og som skolemand. Han sluttede sig til den kreds af unge, grundtvigske nordmænd, som i 1840'erne samledes om læreren og forfatteren *Ole Vig* (1824–57), der var en ivrig forkæmper for indførelsen af grundtvigske skoletanker i den norske folkeskole.

Grundtvigs lærling i Norge, *Peter Rasmussen Andreassen*, blev født i Lovtrup, Uge sogn, den 21. april 1814 som søn af boelsmand Jes Andreassen (1752–1837) og hustru Anna Kiestina f. Lorenzen (1777–1836). Forældrene blev viet i deres hjemsohn Bjolderup den 5. dec. 1812. Faderen havde været gift én gang før, nemlig 2. marts 1805 med Kristina Kjær, som døde i barselseng samme år. Peter Andreasen modtog sin første undervisning i hjemmet af en gammel bedstemoder, der bl. a. lærte ham Kingos salmer. I skolen vakte han både yndest hos læreren, Christian Jepsen, og siden hos sognepræsten, Paul Paulsen. Som 18-årig lod han sig prøve af provsten og blev ansat som hjælpelærer ved skolen i Bjolderup. Her virkede han til alles tilfredshed et års tid og blev derefter elev på Skårup seminarium ved Svendborg, hvorfra han tog lærereksamen i 1835 sammen med 14 andre unge sønderjyder, blandt dem den senere så kendte degn Andreas Christian Kloster i Sommersted, der blev lærer for brødrene Laurids og Peter Skau. Kort tid efter dimissionen blev A. antaget som huslærer hos proprietær Møller på Hindsholm ved Kerteminde. Denne skaffede ham i 1836 huslærerpladsen hos familierne Holm, Schmidt og Torvildsen i Tvedestrand. Andreassen kom til at befinde sig godt i Norge og blev i 1848 gift med en datter af skibsfører Olsen fra Borøen i Dypvåg præstegæld. Med hende fik han 3 børn, der alle døde som spæde.

Allerede i seminarietiden var A. begyndt at skrive vers, lejlighedsdigte og salmer, hvoraf en del blev optaget i »Fyens Stiftstidende« og andre senere i det norske »Vestlandske Tidende«. Men han kunne ikke finde en forlægger til en digtsamling »Føraarsroser, opelskede i mit Hjertes Have«. Bedre

gik det med salmerne. I 1841 fik han udgivet en samling af de bedste på Hempels forlag i Odense og året efter et lille bind salmer og åndelige sange for børn. Det var nok mindet om bedstemoderen, som havde sunget Kingos salmer for ham, der drev ham til harpen. I 1845 udgav han »Bibelske Krøniker-Rim eller historiske Psalmer og Sange over de vigtigste Fortællinger af det gamle og nye Testamente til Børnelærdom«. Bogen fik en god anmeldelse i »Morgenbladet« og udsendtes allerede i 1849 i et forøget oplag. Den indeholder 50 bibelhistoriske salmer og sange fra det gamle og 73 fra det nye testamente, deraf 51 af Andreassen selv, 33 af Grundtvig, og de øvrige af Brorson, Kingo, Peter Dass, Nordahl Brun og Hammerich. At ingen af Andreassens sange vandt indpas i danske skolesangbøger, skyldes muligvis, at han for meget stod i skyggen af Grundtvig, hvis store »Sangværk« udkom 1837 og efterfulgtes af andre samlinger af bibelske og kirkehistoriske sange, ialt 5 bind med over 1400 salmer og åndelige sange.

1847 udgav Andresen (som han senere kaldte sig) i Kristiania (Oslo) en »Psalmebog for christelige Søfarende« (på N. F. Axelsens forlag i kommission hos A. Th. Nissen). Størsteparten af de 293 salmer er Andresens eget arbejde, deraf adskillige som allerede havde været med i den hempelske samling omend i en forandret og forbedret skikkelse. 63 af salmerne er oversat fra andre sprog, især tysk, eller omarbejdet efter ældre og nyere norske og danske forfattere. Andresens egne salmer er ikke de ringeste. De er båret af en inderlig tro og glæde over livet i den kristne menighed, og man undres over, at ikke en eneste har kunnet finde vej ind i de officielle salmebøger. Der spores i dem en tydelig påvirkning af Kingo og Grundtvig, men de fleste har dog deres egen, selvstændige tone. Selv om hans bøger blev solgt, var fortjenesten kun ringe, og det kneb meget for Andresen at klare dagen og vejen. I 1842 var han rejst til Kristiania for at studere medicin, hvilket han dog måtte opgive, da han blev konstitueret som inspektør og lærer i religion ved asylet, almueskolen og redningsanstalten Grønland i Aker sogn ved Kristiania, en stilling som han opsigede i 1844 for helt at kunne hellige sig litterære sysler. Der fulgte nu en række år med stor og frodig frembringelseskraft og arbejdsduelighed. Han udgav en samling »Psalmer for Redningsanstalter og Asyl«, »Psalmer og Riim til Julen«, »De mærkeligste Martyrers og Helgeners Levnetsbeskrivelser« (1850), »En liden Trøstebog for bekymrede Forældre«. Samtidig redigerede han den første årgang af de norske læreres organ »Den norske Folkeskole« sammen med K. Knudsen og Ole Vig. Andresen, redigerede »Asyl- og Skoletidende«, tidsskrifterne »For huslig Andagt«, »Christelig Husven« og var medarbejder ved bladene »For fattig og rig« og »Børnevennen«.

Andresens håb om at kunne leve af at skrive, slog ikke til. I 1845 måtte han derfor overtage en privat skole med 12 børn i bydelen Grønland, og endelig i 1846 søgte han og fik fast ansættelse ved den offentlige skole sam-

mesteds med en løn af 100 speciedaler årlig foruden bolig i Asylgården. Trods flid og slid kneb det med at få lønnen til at slå til. Andresen, der ellers havde et lyst sind, blev ikke sparet for såvel økonomiske som personlige sorger. Især tog han sig sine 3 børns død meget nær. Dette i forbindelse med anstrengende arbejde ved undervisning af unge mennesker i den knapt tilmålte fritid svækkede Andresens helbred. Han havde i flere år lidt af et svagt bryst og astma. I marts 1853 døde det sidste barn. I flere nætter havde han våget ved dets leje. Så måtte han selv lægge sig på sottesengen. Samme år udbrød der i Kristiania en alvorlig koleraepidemi med gennemsnitlig 80 daglige angrebne. Andresen blev et af ofrene. I den venneskreds, hvortil A. hørte, havde det i en årrække været almindelig skik at fejre Grundtvigs fødselsdag den 8. september, men da nogle venner begav sig ud til A. et par dage i forvejen for at aftale det fornødne, var han stærkt afkræftet. Om morgenen den 7. september døde han, og den 8. blev han begravet på Akers kirkegård.

I de norske blade fik han et smukt eftermæle. En ven, cand. theol. Adolf Strøm, meddeler, at Andresen havde lært sig at tale godt norsk og at han havde et grundigt kendskab til den dansk-norske og tyske skønlitteratur. Han var både en god dansk og en god norsk mand uden at han opfattede dette som modsætninger.

I »Fædrelandet« skrives der i en nekrolog, at Andresen var en »varm dansk fædrelandsven«. Flere gange udtalte han i smukke digte deltagelse for Danmarks nationale kamp.

KILDER

Kirkebøgerne i Uge og Bjolderup. – Mødet mellem Grundtvig og Andreassen er skildret af H. Brun i »Biskop N. F. S. Grundtvigs Levnetsløb udførligst fortalt fra 1839« (1882) I bd., s. 134–36 og gengivet i Steen Johansen og Henning Høirup: »Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig« (1948), s. 185–87. – Eftermæle i »Den norske Folkeskole« II årg., nr. 4, s. 108. – Nekrolog af H. Brun i »Christiania-Posten« 1853 nr. 1804, mindesang i »Morgenbladet« 1853 nr. 254. Nekrolog i »Fædrelandet« 1853 nr. 220. Norsk Biografisk Leksikon, bd. I, s. 156.

Om de Tandslet bønders genvordigheder, da de ikke ville finde sig i den Augustenborger hertugs vilkårlighed

*Meddelt af Ernst Christensen, Asserballe,
efter H.C. Bladt og Esben Esbensen*

På Als voldte fællesskabet byerne imellem stort besvær, og allerede i 1748 begyndte man, f. eks. i Notmark sogn, at opløse dette. Der blev også begyndt i Egen sogn, hvilket tildels også lykkedes.

I 1768 skriver den Tandslet præst følgende: »Vore agre har ligget blandet med suplikanternes agre i de 11 landsbyer: Mindebjerg, Majbøl, Jestrup, Ertebjerg, Mommærk, Sarup, Lysabild, Skovby, Fjelby, Viby og Lebøl og vi har derfor haft fælles ævredsgræsning på alle vore marker tilsammen.

Som et eksempel på, hvilke vanskeligheder der kunne opstå, når dette fællesskab skulle opløses, bringes efterfølgende afskrift, dateret 31. marts 1831, af en dagbog ført af H. C. Bladt, Tandsgård, der igen har afskrevet det efter en optegnelse af synsmand Esben Esbensen, Tandshede.

Angående Markskelgærdernes Deling 1769.

Forhenværende Synsmand Esben Esbensen paa Tandshede har optegnet efterfølgende, hvilket jeg i Dag har afskrevet efter hans egen Haand.

undertegnet: H. C. Bladt.

Den 10 Febr. 1766 udgav vores Allernaadigste Konge Kong Christian d. VII en Forordning angaaende Fællesskabets Ophævelse, hvilket blev os Tandsletter Bønder bekendtgjort af de Højfyrstl. Betjenter Herrn Overinspektør Juul, Kammerherre Unverzagt og Herredsfoged Wilmerding. Herpaa udtuskede vi strax Landerierne med Jestrup og Erdbjerg, men kunne ikke eniges om Gjærderne. Vi gaveda en Memorial ind til Hans Højfyrstl. Durehl. Hertugen, som blev overleveret til Overinspektør Juul af Bohlsmand Hans Petersen, men (vi) fik ingen Svar.

Aaret derefter, den 5 Decbr. 1767 blev vi indstævnedepaa Augustenborg, de Jestrup–Erdbjerg–Mommærk–Sarup–Lebøl–Mindbjerg og Maybølle. De Maybøller og Mintbjerger bleve tilspurgte om de ville tage det halve af Gjærderne? De svarte: De vilde gjøre hvad Øvigheden forlangede. De andre fem Byer blive ligeledes tilspurgte. De svarte: De kunne ikke udstaae det. Dette var hele Forhøret; hvorpaa Dommen fulgte: Naar 112 Boel tage 1 Favne, saa skulle 26 Tandsletter Bønder tage 2 Favne. Vi Tandsletter bad om en Besigtning ved Inspektør Juul, han svarte, vi skulle faa en vi skulle svie ved; men herpaa fulgte ingen. Fire af vi, navnlig begge Byens Forstandere Peter Poulsen og Johan Johansen, begge Sand og Synsmænd Christen Jorgensen og Esben Esbensen, at reise hen til Juul, og bad ham, at hjælpe os lidt til rette. Men Svaret blev: Der skal, sagde han, idet han med begge Hænder slog i Bordet, ikke blive een Tødel forandret, gaae til Hertugen eller hvor i vil. Vi raadførte os da men Over- og Landrets-Advokat Hansen i Sønderburg. Han sagde: At søge Hertugen vil formodentlig ikke hjælpe, saasom hans tre bedste Mand har undertegnet: og sagde han, naar i da faar den samme Beskedt der, vil i da vove at gaae an imod Hertugen. Vi svarte: Ney, det forbyde Gud.

Da foreslog han, at vi skulle søge vor Ret ved General Lands-Oekonomie- og Commerce-Colegiet, hvilket skeede den 29. Jan. 1768. Men saafremt dette

høje Collegium blev forandret, maatte vi anden Gang foredrage vor Sag desangaaende. I samme Forestilling beviste vi af den Jydske Lov 58 cap. § 3 at de Vedkommende skulle tage halv Gjærde, saa vidt deres Landerier sammen stødte.

Saadant kom nu til Augustenborg til Besvarelse. Vi bleve nu atter henkaldte den 31. May 1768. Man befalede os, at vi inden 2 gange fireogtyve Timer skulle erklære, enten vi ville grøfte og gjærde efter den bekomne Ordre eller ej; og tillige er det eder forbudne, at søge Hans Kongl. Majestæt. Den Skrift, sagde man fremdeles, kunne Betjentene bruge til »Sidebugser« eller til at kruse Haar med, den nemlig, som vi gav ind til omtalte Colegium.

Vi henvendte os nu til vores Advokat, og sagde ham, hvad der var passeret. Han indgav nu en høflig Memorial til alle de tre anførte, og viste dem hen til en kongelig Forordning, hvori der staar, at Remedium Sublicandum kunne ingen forbyde. Denne blev den 2 Junii overleveret af Jørgen Jørgensen Wehl og Jens Jørgensen. Den 3 Junii blev begge Byens Forstandere og begge Sand- og Synsmænd pandtet for hele Byen, for hver Mand 3 Skl., dette varede i 3 Dage, nu blev det forhøjet til 4 Skl. pr. Mand. Det varede i 4re Dage. Altsaa var udpandtet fra disse fire Mand 3 rdl. 10 skl.

Da man mærkede, at saadant ikke ville hjælpe, bleve vi atter henkaldte; da blev vi befalede, vi skulle accordere. Vi vare nu hos Bønderne i Mintbjerg, Maybøll, Jestrup og Erdbjerg. De svarte: De ville gaae efter den Ordre de havde faaet.

Vi blev atter befalede at møde, og da blev vi truede med Spot og Skam, og vi skulle faae saadan, dersom vi ikke sagde ja, at vore Børn og Børnebørn skulle svie derved til evig Tiid. Og, for nu at medgaae Spot og Skam, sagde vi fire ja. Nu fik vi Ordre til at hente vore Naboer, og imidlertid var der Bud efter Porteuern i Sønderburg, og hvem der nu ikke sagde ja, skulle ad Taarnet. Dette rygtedes imidlertid ad Tandslett, og ingen ville hen. Der kom atter Bud anden Dag, men ingen ville hen. Endnu samme Dag, som var d. 9 Junii, kom to Vogne med to Synsmænd fra Sebelov og Amtsbudet og hentede fire Bønder af til Augustenburg, navnlig Hans Poulsen, Jens Petersen, Christen Jensen og Christen Jørgensen Juulmand. De bleve tilspurgte om de vilde dige og gjærde. De svarede, at de kunne ikke udstaae saadant; hvorpaa de blev udførte ad Sonderburger Slot den 10 Junii Kl. 2 om Morgenen (det var paa en Søndag Morgen), indsat der i det slemste Fængsel, hvor Tyve, Mordere og Røvere pleje at sidde.

Imidlertid bevilgede Mintbjerg, Maybøll og Lebøl, at de ville antage det halve af Gjærderne. Nu gik Jørgen Jørgensen og Jørgen Hansen ad Slesvig til Over-Retten. Derfra kom Befaling fra den 12. af, at de skulle lade de fangne løs, og lade alting blive ved det Gamle indtil videre. Disse blev nu løsladte, men fire andre atter indsatte, navnlig: Hans Petersen, Peter Petersen, Jørgen Petersen og Hans Christensen (Den sidste man (H. C. Bladts)

Bedstefar). Atter rejste nu to til Schleswig, nemlig: Jørgen Jørgensen og Jürgen Andersen. Nu kom Befaling d. 17 Junii 1768 at de fangne skulle løslades, og vi maatte fremføre vores Sag. Vores Sag blev nu foredragen ved det tydske Cancellie, og sammesteds d. 1 April 1796 udstædiget den Beskeed, at det skulle blive ved den Augustenborger Befaling af 5 Dec. 1767. Samme blev kundgjort den 10 Octbr. samme Aar. Da bleve vi indstævned og tilspurgte, at vi øjeblikkeligen skulle vevare enten vi ville dige eller ey; vi fik dog endeligen Dilation i 14 Dage, i hvilken Tiid vi da indgav en Memorial til Hans Hoyfyrstl. Durchl. Hertugen, hvori vi beraabte os paa forordningen udgiven i Danmark d. 28 Julii 1769, hvori staar, at de Vedkommende skulle tage halv Gjærde, saavidt deres Gjærder stødte tilsammen. Den herpaa fulgte Resulotion blev: at vi inden 24 Timer skulle gjøre Begyndelsen, og da bestandig blive ved, alt efter den første Besked.

Denne Resolution skulle fire Tandsletter afhente. De tre kom derhen, navnlig Peter Hansen, Jürgen Andersen og Johan Johansen. Den fjerde som var Esben Esbensen kunne, i Følge vigtige Forfald, ikke komme didhen. Disse tre værgede sig ved at underskrive Decretet, undskyldte sig med, at det var tydsk, som de ikke forstode, hvorfor de strax bragtes til Taarnet i Sønderburg paa Vand og Brød i 2 Døgn. Dagen derefter d. 14 Octbr. blev Esben Esbensen henkaldet for at afhente det Hoyfyrstl. Decret, som samme Dag blev Nabolaget bekjendtgjort, hvorved ogsaa var den mundlige Besked, at vi inden Kl 3 næste Dag skulle give Svar herpaa. Hvorpaa fulgte den Erklæring, at vi gjerne ville grøfte, og gjøre hvad vor naadige Øvrighed ville aflægge eller lade os aflægge, efter Lov og Ret.

Vi fik nu den Befaling tilbage, inden Mandag Midag at gjøre Begyndelsen selv, da de Augustenborger ikke ville have dermed at bestille. Imodsat skulle vi lide hvad Hertugen ville behage at paalægge os desangaaende. Vi begyndte ad ved Mommark Mandagen den 16 Octbr. og deelte af saaledes, at Tandslett tillagdes 1388 Favne og Mommark 694 Favn. Den 21 Novbr deelte vi med Sarup, de fik 108 Favn vi fik 260 Favn. De Tandsletter forlangte at Stanrene skulde staa midt i Skjellet ligesom ved Mommark, Mintbjerg og Maybøl, men det maatte ikke skee, de ville have, at enhver skulle dige paa sit.

Den 22 Novbr. var man hos Kammerherre Unwerzagt, hvor de fik det Svar, han forstod sig ikke derpaa.

1770 d. 26. Jan. udgav vores allernaadigste Konge en Forordning angaaende Fællesskabets Ophævelse i Hertugdømmerne, at de baade ved Arbejde, Bekostning og Gjærde skulle gjøre det Halve, saavidt deres Landerier sammenstøder, og bestandig vedligeholde samme.

Desuagtet maatte vi møde ved Jestrup den 28 Septbr. 1770 og dele med dem efter den Augustenborger Beskeed. Jestrup fik 114 Favn og Tandslett

532 Favn. Denne Beskeed var ved 50 Rdl. Straf, eller uafbedelig 50 Rgd. Brøde eller Executions-Straf.

Fra Erdbjerg samme Ordre af 31 Oktbr. Tandslet fik 255 Favn 8 Tm., Erdbjerg 90 Favn 80 Tm. Tandslet med de tvende Faurholmer 269 Favn, de ligesaa mange.

Ved Lebøl fik Tandslet 509 Favne de ligesaa mange. Ved Skovbye 425 Favne, de ligesaa mange.

Afskrevet paa Tandsgaard Martz 1831 af H. C. Bladt.

undertegnet Esben Esbensen.

Efterlysning

Undertegnede ville være Sønderjysk Månedsskrifts læsere meget taknemmelig, hvis han ved deres hjælp kunne få oplyst

1) om der findes privatarkiver efter eller breve fra følgende personer, der i sin tid var fremtrædende i den slesvigholstenske bevægelse i Åbenrå: *Hans Kopperholt*, 1825–39 redaktør af *Allgemeines Wochenblatt*, *Georg Schow*, borgmester 1840–49, *A. W. Neuber*, læge i Åbenrå 1811–49, *J. A. Rehhoff*, provst 1837–50, *Hans Karberg*, 1845–56 apoteker i Åbenrå, købmand *Lorentz Karberg* (f. ca. 1809 i Sønderborg), købmand *M. H. Lüders* (ca. 1788–1864, advokat *R. J. Chr. Reuter* (1801–84), advokat *J. G. Th. Gülich*, 1840–48 stænderdeputeret for Åbenrå; samt købmand *I. C. Todsen* i Tønder (1797–1880).

2) om der findes eksemplarer af *Allgemeines Wochenblatt* i Åbenrå fra årene 1825, 1826 og 1837; *Apenrader Wochenblatt* udgivet af C. A. Rathje 1848–50; samt *Nordslesvigske Tidende*, der 1848–50 udkom i Haderslev som officielt slesvigholstensk organ.

G. Japsen,

Eckersberggade 33, Kbh. Ø. Tria 5577.

Den årlige oversigt over hjemstavnhistoriske dagbladsartikler bringes i næste nummer.

GRAM*Køleanlæg*

BRØDRENE GRAM A/S

VOJENS

Graasten Bank A/S

Kontortid 9--12 & 2--4

Lørdag 9--1

GRAASTEN

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,

Trikotage, Herreekvipering

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

Haslev
Gymnasium

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til*Peter Kæstel*
Rektor, Haslev

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Sønderjydsk
TæppefabrikA. R. KJÆRBY A/S
HØJERBrede Sogns
Spare- og Laanekasse

Bredebro tlf. 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Lolland-Falsters
FolketidendeStiftets største Blad
Nykøbing F.

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

HEJMDALS

Bogtrykkeri

Udfører tryksager af enhver art

Telf. Aabenraa 23132

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

A-S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres
ca. 100 pCt. passerer 1 mm SigteRestaurant **Grønsen**C. Heiselberg
KrusaaPindstrup Mosebrug
SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten
Andelsslagteri